

detaljerede tekniske analyser af Maxwells fysik, som Maxwell-litteraturen ellers er så rig på. Men det betyder ikke at Harman er blind for de tekniske aspekter af Maxwells arbejder; når det er påkrævet, demonstrerer han et glimrende talent for at fremstille resultaterne af sådanne analyser kort og forståeligt, og udnytte dem i sin argumentation. Bogen er frem for alt en syntese, der både bygger på Harmans udstrakte kendskab til primærkilderne, hvoraf mange er indeholdt i hans egen trebindsudgave af Maxwells utrykte skrifter og breve, og på hans eget og andre videnskabshistorikers forudgående analysearbejde.

Bogen slutter noget brat med et afsnit omhandlende Maxwells modvilje mod materialismen og hans syn på naturen som kausal, men ikke deterministisk. Mange læsere vil sikkert være enige med mig i at beklage manglen på et konkluderende slutafsnit med et resumé af de vigtigste elementer i Harmans forståelse af Maxwells tænkning og dens udvikling. Nogle kunne sikkert også ønske sig en alfabetisk ordnet bibliografi. Men man kommer ikke uden om, at Harmans bog er en nuanceret og velargumenteret indføring, den bedste til dato, i de ontologiske og epistemologiske opfattelser, som dannede grundlaget for Maxwells banebrydende fysiske teorier.

Ole Knudsen

Den tidløse kamp mellem videnskab og religion?

John H. Brooke og Geoffrey Cantor, *Reconstructing Nature – The Engagement of Science and Religion*, Edinburgh: T&T Clark 1998, i-xii + 367 sider. £24.95.

Der er sagt og skrevet meget om forholdet mellem videnskab og religion, og det meste bekræfter på den ene eller den anden måde opfattelsen af at der er tale om et modsætningsfuldt forhold. Vi kender alle historien om retssagen mod Galilei, der af Kirken blev så uretfærdigt dømt til tilbagekaldelse af sin tro på det kopernikanske verdensbillede, og hvordan han alligevel trodsigt hvi-skede ned mod kirkegulvet, at jorden nu bevægede sig alligevel. Næsten lige så kendt er konfrontationen mellem biskop Wilberforce og T. H. Huxley i Oxford, hvor Wilberforce forsøgte at score et billigt, teologisk point på evolutionslærens bekostning ved at spørge, hvorvidt Huxley ville foretrække at stamme fra en abe på sin bedstemoders eller bedstefaders side. Ifølge legenden pulveriserede Huxley Wilberforce ved elegant at lade det fremstå, at han hellere ville have en abe som forfader end en biskop; især en der misbrugte sit embede til at udtale sig om ting, han ikke vidste noget om.

Huxley fik god dækning fra den progressive presses side, der fremstillede udvekslingen som en kamp mellem den dog-

Anmeldelser

matiske Kirkes fastholdelse af nedarvede privilegier overfor videnskabens interesseløse stræben til menneskehedens bedste (Wilberforces egen bedstemoder var en højagtet dame, der stammede fra bankfolk og ærkebiskopper, hvorimod videnskabens puritanske talsmand, Huxley, end ikke kendte sin). Huxleys fremtræden var imidlertid næppe så selvsikker og triumferende på videnskabens vegne, som anekdoten lader det fremstå. En af Huxleys venner, Joseph Hooker, måtte tilstå efter mødet, at publikum ikke rigtig var med Huxley, og en anden, den erklærede darwinist Henry Baker Tristram, re-konverterede og blev eks-darwinist, som følge af Huxleys udveksling med Wilberforce.

Istedet for at tolke Huxley-Wilberforce debatten som et typisk eksempel på den tidløse kamp mellem videnskab og religion, argumenterer Brooke og Cantor i deres eminente *Reconstructing Nature – The Engagement of Science and Religion* for, at det vil være mere givende at se den som en afspejling af den sociale transformation, der fandt sted i England netop på dette tidspunkt. Kirkens position som central kultur-magt var begyndt at smuldre. Heroverfor stod en voksende gruppe af arbejdere, der i videnskabens navn blev forsynet med argumenter for en social orden, der byggede på fortjeneste efter indsats og ikke på ortodoks retfærdiggørelse af den nuværende fordeling af privilegier. Ligeledes har historien om Galilei vist sig i højere grad at være udtryk for politiske magtkampe mellem forskellige fyrstehuse og internt i Vatikanstaten, end det klare

forhold mellem den undertrykkende romersk-katolske Kirke og den ædelt kæmpende videnskabsmand i sandhedens tjeneste. Som en morsom illustration til dette citerer Brooke og Cantor to passager om forholdet mellem naturfilosofiske teorier og Bibelen fra henholdsvis kardinal Bellarmine, der i 1616 gav Galilei en advarsel efter på Kirkens vegne at have undersøgt det kopernikanske system, og Galilei selv. Det er så i første omgang op til læseren at bedømme, hvem der sagde hvad. Det overraskende er, at det i de udvalgte citater er Galilei, der insisterer på en streng Bibel-læsning, hvorimod Bellarmine slår til lyd for en mere liberal tolkning af Bibelen. De to citater giver ingen mening i forhold til den overleverede standardlæsning af retssagen. Istedet er det nødvendigt at se dem i relation til den samtidige kulturelle, politiske og sociale kontekst, og da fremtræder der et andet billede af forholdet mellem videnskab og religion end den tidløse kamp mellem konkurrerende ideer og forklaringer.

Brooke og Cantors bog er fyldt med den slags eksempler på "kvalificerede" historier. Disse tjener alle det overordnede formål at demonstrere nødvendigheden af at opgive ideen om en *universal-forklaring*, når det drejer sig om forholdet mellem videnskab og religion. Denne, mener de, har været fremherskende i hovedparten af den litteratur, der har beskæftiget sig med videnskab og religion. Men i lyset af udviklingen indenfor videnskabshistoriografien, væk fra det traditionelle fokus på abstrakte

Anmeldelser

videnskabelige ideer, er det ikke længere rimeligt at fastholde dette idealiserede perspektiv. Brooke og Cantor, der begge allerede har slået deres autoritet på området fast (Brooke med *Science and Religion – Some Historical Perspectives* og Cantor med *Michael Faraday: Sandemanian and Scientist – A Study of Science and Religion in the Nineteenth Century*, begge fra 1991), argumenterer overbevisende, spændende og flot for deres sag.

En af hovedpointerne er, at der ikke blot er tale om “videnskab” og “religion” i bred forstand, men altid “*hvis* videnskab?” og “*hvis* religion?”. Bogens tematiske opbygning tillader, at dette perspektiv fastholdes samtidig med, at forskellige historiske metoder demonstreres på overlegen vis. Dette er eksplicit reflekteret i kapitlet “Har den historiske tilgang værdi?”, der gør op med den klassiske idéhistorie, hvor rene videnskabelige ideer konfronteres med religiøse i et intellektuelt vakuum. I stedet bliver vi med talrige, oplysende eksempler præsenteret for en klar og velstruktureret videnskabshistoriografisk oversigt, hvor Brooke og Cantor giver deres bud på værdien af en historisk tilgang til problematikken. Dette gør de ud fra spørgsmålet om, hvor mange “historier” der kan skrives og hvordan de kan fortælles, og besvarer det selv med en vifte af mulige perspektiver. Budskabet til historielæseren er: Sørg altid for at få en anden historikers mening. Det er aldrig nok med en enkelt fremstilling. Det gælder selvfølgelig også deres egen bog, men med den

er man godt kvalificeret til at læse den næste.

I deres opgør med forestillingen om “den tidløse kamp mellem videnskab og religion” har Brooke og Cantor skrevet et overbevisende forsvar for historieskrivning og historielæsning. Man kommer vidt omkring og får meget at vide. *Reconstructing Nature* er en ualmindelig god introduktion til forholdet mellem videnskab og religion. Men den er mere end det. For enhver, der vil beskæftige sig med dette emne, er den simpelthen uomgængelig.

Peter C. Kjærgaard